

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри дошкільної та спеціальної освіти, психології і фахових методик Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
Зданевич Лариси Володимирівни
на дисертаційну роботу **Малишевої Дар'ї Романівни**
«Формування соціально-громадянської компетентності у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в проєктній діяльності» подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії PhD з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми дисертації Малишевої Дар'ї Романівни «Формування соціально-громадянської компетентності у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в проєктній діяльності» є глибоко актуальною і значущою як у науковому, так і в суспільному контексті. Вона торкається проблеми, що стоїть у центрі сучасної дошкільної освіти, – формування соціально-громадянської компетентності у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

Сьогодні, коли в системі освіти України активно розвивається інклюзивний підхід, особливої уваги потребує дитина, яка має мовленнєві труднощі, але водночас володіє великим потенціалом до пізнання, спілкування і співпраці. Тому надзвичайно важливо не обмежувати розвиток таких дітей лише корекційними завданнями, а створювати умови для їхнього соціального становлення, виховання активної життєвої позиції, доброзичливості та здатності взаємодіяти з іншими.

У цьому сенсі вибір дисертанткою теми є не лише вчасним, а й глибоко гуманістичним. Авторка звертає увагу на формування у дітей таких якостей, як відповідальність, співчуття, толерантність, уміння співпрацювати – тобто тих рис, які визначають основи громадянськості.

Надзвичайно цікавим і методично цінним є використання проєктної діяльності як педагогічного засобу. Адже саме в проєкті дитина не просто виконує завдання – вона діє, спілкується, домовляється, бере на себе ініціативу, вчиться жити в колективі, а поступово оволодіває основами соціальної поведінки, пізнає моральні норми і навчається висловлювати свої думки.

Ця тема важлива ще й тому, що вона поєднує логопедичний і соціально-виховний аспекти розвитку. Мовлення в ній розглядається не лише як засіб комунікації, а як інструмент соціалізації, формування моральних орієнтирів і громадянських почуттів. Це сучасний, міждисциплінарний підхід, який відповідає вимогам нової української освіти.

Дослідження є цікавим також з практичної точки зору – розроблені методичні рекомендації, моделі й технології можуть бути ефективно впроваджені у діяльність спеціальних та інклюзивних закладів освіти.

Отже, ця тема є важливою, бо вона спрямована на розвиток дитини як особистості, і цікавою, бо відкриває нові можливості для педагогів у формуванні соціально зрілої, активної, доброї й мовленнєво компетентної дитини.

Робота, безперечно, має як наукову, так і практичну цінність, а головне – вона прийнята повагою до дитини та вірою в її потенціал, що є ознакою справжньої педагогіки серця.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації є складником комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри педагогіки та освітнього менеджменту і складає частину його наукового напрямку «Теоретико-методологічні засади особистісно-професійного розвитку сучасного фахівця в умовах діджиталізації та диверсифікації освіти» (державний реєстраційний номер 0124U004701), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт ННПІ імені В.О.Сухомлинського НУК імені адмірала Макарова.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що в ньому *вперше* запропоновано розв'язання проблеми формування соціально-громадянської компетентності у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення; *визначено* сутність і структуру досліджуваного феномену в єдності когнітивного, комунікативного, діяльнісного компонентів; *обґрунтовано* наукове забезпечення цього процесу на засадах використання проєктної діяльності;

Викликає схвалення те, що дослідницею чітко *визначено та обґрунтовано* педагогічні умови формування соціально-громадянської компетентності у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (організація в групах закладу дошкільної освіти особистісно зорієнтованого процесу в комплексі з корекційно-розвитковою роботою для задоволення соціальноосвітніх потреб дітей із загальним недорозвиненням мовлення; створення в закладах дошкільної освіти мовленнєво-розвивального середовища через оптимізацію корекційного інструментарію та використання проєктної діяльності; забезпечення взаємодії команди фахівців та батьків дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення у процесі формування їхньої соціально-громадянської компетентності під час використання проєктної діяльності);

визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні сформованості соціально-громадянської компетентності старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.

Дисертанткою *науково коректно уточнено* сутність понять «соціально-громадянська компетентність дитини старшого дошкільного віку», «корекційно-розвиткова робота»;

подальшого розвитку набули наукові підходи до соціалізації дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення, положення щодо функціонального потенціалу проєктної діяльності у вихованні дошкільників, удосконалення теорії і методики виховання дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку.

Не викликає сумніву **практичне значення отриманих результатів** дослідження, яке полягає в тому, що матеріали дисертації визначається розробкою експериментальних методик щодо діагностики та формування соціальногромадянської компетентності у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення: розробками методичних матеріалів,

проектних технологій для формування соціально-громадянської компетентності у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

Матеріали та результати дослідження *впроваджено* в освітній процес закладу дошкільної освіти комбінованого типу (ясла-садок) №31 «Калинка» Черкаської міської ради (довідка № 32 від 20 серпня 2025 р.), закладу дошкільної освіти спеціального типу №29 «Ластівка» Черкаської міської ради (довідка № 81 від 12 серпня 2025 р.), закладу дошкільної освіти ясла-садок комбінованого типу №12 міста Умані Черкаської області (довідка № 56 від 12 серпня 2025 р.), закладу дошкільної освіти № 7 «Казка» міста Бар (довідка № 38 від 15 серпня 2025 р.); закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №9 міста «Сонечко» Переяславської міської ради (довідка № 42 від 20 серпня 2025 р.); Хмельницького закладу дошкільної освіти №30 «Журавлик» Хмельницької міської ради Хмельницької області (довідка № 01-27/25 від 22 серпня 2025 р.).

Теоретичні положення й висновки дисертації *можуть бути використані* вихователями та логопедами в практиці роботи закладів дошкільної освіти; у процесі професійної підготовки майбутніх вихователів та логопедів закладів дошкільної освіти, фахівцями - практиками у системі післядипломної освіти.

Повнота викладення матеріалу дисертації в наукових публікаціях. Основні положення й результати дослідження відображено в 12-ти одноосібних наукових публікаціях. Із них: 5 одноосібних статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань (Категорії Б), 1 стаття – у періодичному науковому виданні, проіндексованому у базах даних Web of Science; 6 праць апробаційного характеру в українських виданнях.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Репрезентовані в дисертації наукові положення та теоретичні дані є перспективними та обґрунтованими. Матеріали дисертації сприяють формуванню соціально-громадянської компетентності у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в проєктній діяльності і дають підстави для розуміння й виваженого аналізу перебігу процесів реформ, що відбуваються в українському освітньому просторі сучасності.

Безумовною цінністю дисертації є *розв'язання* проблеми формування соціально-громадянської компетентності у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення;

визначення сутності і структури досліджуваного феномену в єдності когнітивного, комунікативного, діяльнісного компонентів;

обґрунтування наукового забезпечення цього процесу на засадах використання проєктної діяльності;

визначення та обґрунтування педагогічних умов формування соціально-громадянської компетентності у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення в комплексі з корекційно-розвитковою роботою, яка передбачала три етапи, на кожному з яких було реалізовано підібраний комплекс заходів, об'єднаний спільною темою. Так, на **першому етапі** для реалізації програми «Я та мій власний світ» авторка вдало використовувала

психогімнастичні вправи і етюди, асоціативні ігри, вербальне і невербальне моделювання різноманітних проблемних ситуацій, ігри і вправи на матеріалі емоційної лексики, спеціально організовані комунікативні ситуації, реалістичні творчі розповіді, переказ творів української літератури і усної народної творчості.

На **другому етапі** для реалізації програми «Я та інші люди», дослідниця уміло використовувала дидактичні вправи, вірші, тексти, українські оповідання, побудовані у формі діалогів, спеціально придумані розповіді з етично-моральним змістом, сюжетно-рольові ігри, моделювання різних ігрових ситуацій.

На **третьому етапі** для реалізації програми «Я у світі людей», Малишева Дар'я Романівна використала незавершені розповіді з наявним у них конфліктом, картинки з наявним у них сюжетом ситуації-провокації, перекази прослуханих текстів, ситуації ігрової взаємодії, створення розповідей за сюжетами картинок у тому числі і соціально-етичного змісту.

Тут простежуються новаторські розробки дослідниці, які вирізняються оригінальністю, дієвістю і водночас високою результативністю.

Розділ містить детальний аналіз результатів педагогічного експерименту, який засвідчив значні позитивні зміни в кількісній і якісній характеристиці рівнів сформованості означеного феномену у дітей експериментальної групи. Тому результати не є випадковими, а їх достовірність підтверджена за допомогою критерію критерію Пірсона 2χ .

Результати педагогічного експерименту супроводжуються матеріалом у графічному зображенні (таблиці та рисунки), які суттєво розширюють й унаочнюють змістове поле дисертаційної роботи.

Доведено ефективність розроблених педагогічних умов та реалізованої корекційно-розвиткової роботи формування соціально-громадянської компетентності старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення із використанням проектної діяльності.

Загальні **висновки** логічно впливають зі змісту роботи та відображають основні результати дослідження відповідно до його завдань. У роботі зроблені відповідні узагальнення, оформлені додатки, які можуть бути використані теоретиками і практиками. Дисертанткою правильно подано список використаних джерел, який оформлений згідно вимог.

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам щодо оформлення. Аналіз змісту дисертації свідчить про наукову зрілість і самостійність дослідницької думки дисертантки, достатній рівень володіння методологією та технологією науково-педагогічного дослідження та впровадження його результатів, уміння підбирати, аналізувати та узагальнювати матеріал. Як засвідчує аналіз дисертації, науковий апарат дослідження визначено коректно, науково цілісно, відповідно до окреслених завдань і вимог до такого виду та рівня робіт. Зміст розділів і підрозділів демонструє досягнення дисертанткою поставленої мети дослідження, виконання зазначених завдань. Обраний дослідницею комплекс *методів дослідження*

дозволяє в повній мірі забезпечити достовірність та надійність наукових результатів роботи.

Дисертація має всі ознаки завершеної наукової праці, складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них та загальних висновків, списку використаних джерел (228 найменувань, що охоплюють 24 сторінки) та 11 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 254 сторінки друкованого тексту, основний зміст – 186 сторінок. Робота містить 18 таблиць та 1 рисунок.

Відповідність змісту анотації основним положенням дисертації. Дотримання академічної доброчесності. За своїм змістом, структурою, обсягом та оформленням дисертація та анотація відповідають чинним правилам і вимогам. Основні положення анотації та дисертації – ідентичні. Порушення академічної доброчесності у дисертації не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

У дисертаційній роботі викликають увагу актуальність теми, логічність побудови, послідовність дослідницьких етапів, наявність теоретичних узагальнень і практичних результатів. Разом із тим, окремі положення дослідження Малишевої Дар'ї Романівни потребують уточнення.

1. Аналізуючи підходи до визначення сутності соціально-громадянської компетентності, авторка слушно виділяє її структурні компоненти, проте доцільно було б глибше розкрити психолого-педагогічний механізм становлення цієї компетентності саме у дітей з порушеннями мовлення через взаємозв'язок комунікативного, емоційного і поведінкового аспектів.

2. Позитивно оцінюючи напрацювання авторки щодо теоретичних засад дослідження вважаємо, що спостерігається певна обмеженість міжнародного контексту. Робота значно виграла, якби дисертантка перший розділ доповнила б порівняльним аналізом закордонних підходів до формування соціально-громадянської компетентності у дітей з порушеннями мовлення, зокрема, на прикладі скандинавських чи канадських моделей інклюзивної дошкільної освіти.

3. Заслугує на схвалення проведена під час дисертаційного дослідження дослідно-експериментальна робота, констатувальна частина якої виявила привалювання здебільшого низького рівня сформованості соціально-громадянської компетентності у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Водночас, вважаємо, що доцільним було б ще проведення анкетування вихователів, які працюють у логопедичних групах з метою виявлення труднощів в роботі з дітьми з порушеннями мовлення.

4. Рекомендується підготувати навчально-методичний посібник для вихователів і логопедів, у якому систематизувати науково-методичні засади, описати етапи і методи формування соціально-громадянської компетентності в дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

Однак, висловлені зауваження та рекомендації не ставлять під сумнів отримані наукові результати, а навпаки – свідчать про перспективність досліджуваної проблеми і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Малишевої Дар'ї Романівни.

Загальний висновок. Проведений аналіз дисертаційної роботи, анотацій та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація Малишевої Дар'ї Романівни «Формування соціально-громадянської

компетентності у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в проєктній діяльності» є самостійною, завершеною науковою працею, що має вагомe теоретичне та практичне значення. Вона відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами від 21.03.2022 р. №341), а її авторка **Малишева Дар'я Романівна** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії PhD зі спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної та спеціальної освіти,
психології і фахових методик
Хмельницької гуманітарно-педагогічної
академії

Лариса ЗДАНЕВИЧ

Підпис Лариси Зданевич засвідчую

Завідувач канцелярією ХГПА

Тетяна РИБАК